

Олена Кривильова

**ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У
ФОРМУВАННІ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ БАКАЛАВРА-
ВИКЛАДАЧА ПРАКТИЧНОГО НАВЧАННЯ**

У статті надається характеристика педагогічних технологій, які сприятимуть формуванню творчої особистості бакалавра-викладача практичного навчання, а саме: технології розвивального навчання, проектної технології, технології створення ситуації успіху, технології групового навчання, технології розвитку творчої особистості, дослідницької технології. Наведено підсистеми структури творчої особистості: здатностей, спрямованості та характерологічних особливостей.

Ключові слова: педагогічні технології, складові творчої особистості, творча особистість.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства. Це передбачає забезпечення вищим навчальним закладом набуття студентами знань з певної галузі наук та підготовку до професійної діяльності. Пріоритетною стає підготовка фахівця не лише професійно грамотного, але й компетентного, такого, що творчо розвивається, готового до проблемно-дослідницької, пошукової діяльності, що створює умови для саморозвитку і самореалізації особистості. Сучасному суспільству потрібен фахівець-дослідник, ініціативний, творчий, високоосвічений. Розв'язання зазначеної проблеми потребує пошуку, розробки та впровадження адекватних педагогічних технологій, методів і форм організації навчального процесу у вищому навчальному закладі, які містять достатній потенціал для створення ситуації творчого розвитку студента.

Насьогодні в психолого-педагогічних дослідженнях розкрито проблеми підготовки студентів вищого педагогічного навчального закладу до творчої професійної діяльності (Т. Ілляшенко, В. Панок, С. Сисоєва та інші); досліджено особливості формування творчої культури особистості педагога (І. Зязюн); обґрунтовано риси особистості творчого педагога (Н. Гузій, В. Лісовська, Н. Кичук та інші). Використання педагогічних технологій у навчально-виховному процесі розглядають М. Кларін, Л. Пироженко, О. Пометун та інші. Ряд аспектів даної проблеми стали об'єктом дослідження в дисертаційних роботах вітчизняних та російських авторів останніх років: М. Винокурової, Т. Добриніної, О. Єльнікової, Р. Рафікової, С. Уткіна, Н. Шолохової та інших.

Незважаючи на певні досягнення новітньої педагогічної науки, у зазначеній галузі досі не достатньо усунуто суперечність між об'єктивною потребою суспільства в активній, творчій особистості та реаліями освітньо-виховної практики, що готує у різних видах професійного навчання здебільшого фахівців-виконавців, невиправдано ігноруючи творчий потенціал кожного індивідууму. Внаслідок цього актуальною постає проблема пошуку педагогічних технологій, які б задовольнили потребу суспільства у творчих фахівцях.

Саме тому метою статті є характеристика особливостей педагогічних технологій, які сприятимуть формуванню творчої особистості бакалавра-викладача практичного навчання.

Ми вважаємо, що творчість людини доцільно розглядати у двох аспектах: особистісному та діяльнісному. До першого відносимо сукупність особистісних якостей, які спонукають до самоактуалізації, самореалізації та самоствердження особистості в процесі реалізації творчих потенційних можливостей. До другого – сам процес творчої діяльності, в якому народжуються якісно нові матеріальні та духовні цінності.

Для творчої особистості характерне відхилення від шаблону, оригінальність, ініціативність, наполегливість, висока самоорганізація, працездатність. Вона знаходить задоволення не тільки у досягненні мети творчості, скільки у самому процесі. Творча особистість – це креативна особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотивів особистісних утворень, здібностей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи кількох видах діяльності [1, с. 355].

Особливістю бакалавра-викладача практичного навчання є сукупність економічних та педагогічних компонентів його професійної діяльності.

Формування складних ринкових відносин вимагає від фахівців економічних спеціальностей вміння творчо підходити до виконання своїх обов'язків, вірно аналізувати економічну інформацію і приймати виважені, науково обґрунтовані господарсько-управлінські рішення. Тому дуже актуальним стає оволодіння майбутніми фахівцями-економістами досвідом: формування власного погляду по різноманітним актуальним проблемам, виконання теоретичного і аналітичного дослідження, розробки системи заходів підвищення соціально-економічної ефективності діяльності підприємства та інше.

З іншого боку бакалавр-викладач практичного навчання повинен мати належну педагогічну й методичну підготовку з викладання економічних дисциплін у вищих закладах освіти I–II рівнів акредитації (освітньо-кваліфікаційний рівень молодший спеціаліст). Цей напрям підготовки передбачає здійснення студентами навчальної, виховної,

розвиваючої, організаторської та дослідницької функцій. Професіоналізм бакалавра-викладача практичного навчання виражається також в умінні бачити і формулювати педагогічні задачі на основі аналізу педагогічних ситуацій і знаходити оптимальні способи їхнього рішення; проектувати, конструювати та здійснювати навчальний процес, обираючи досконалі та доречні форми, методи й засоби навчання й виховання та інше.

Таким чином, постає необхідність виділення таких якостей особистості бакалавра-викладача практичного навчання, які спрямують його на творчу діяльність у зазначених сферах.

До структури творчої особистості бакалавра-викладача практичного навчання відносимо: підсистему здатностей, підсистему спрямованості та підсистему характерологічних особливостей.

Підсистема здатностей: здатність практично діяти (застосовувати індивідуальні техніки і досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики); здатність продемонструвати творче мислення (використовувати, оцінювати й постійно поліпшувати власні стратегії (завдяки проблемному баченню; аналізу, інтегруванню та синтезуванню інформації; подоланню інерції мислення; виявленню протиріч)).

Підсистема спрямованості: наявність установки, професійні потреби, мотивація.

Установка – це стан готовності до певної активності, спрямованої на задоволення певної потреби. Установка, акумулюючи минулий досвід, опосередковує стимулюючу дію зовнішніх умов і врівноважує стосунки суб'єкта з середовищем. Завдяки установці студент вибирає з навколишньої дійсності або зі свого досвіду необхідні для поведінки об'єкти для реалізації запланованих дій, задоволення потреб. Установка студента на такий вид діяльності формується на основі усталених потреб. Потреби – це стійкі та сильні вимоги людини до чогось. Розрізняють потреби матеріальні й духовні. Освоєння професійних знань зумовлене потребою особистості в пізнанні, вдосконаленні, саморозвитку. Під мотивами розуміються спонукальні причини дій і вчинків людини, під мотивацією – система мотивів, які викликають активність людини і визначають її конкретну спрямованість. Отже, мотивація діяльності складається з сукупності певних мотивів у досягненні в ній успіхів, в основі якої лежать глибокі, міцні та різноманітні знання, навички й уміння. У свою чергу, ця потреба викликає певний інтерес і надає сенсу навчально-пізнавальній діяльності. Необхідно, щоб мета і зміст діяльності не лише були внутрішньо прийнятні, а й набули особистісного смислу, становили соціально-особистісну цінність, викликали у неї позитивні переживання, намагання і прагнення ефективних навчально-пізнавальних дій і стали підвалинами професійної спрямованості й діяльності.

Підсистема характерологічних особливостей містить якості, які

спрямовують особистість на діяльнісну активність: самостійність (незалежність в оцінках, судженнях, діях); готовність до ризику (установка на дії в умовах невизначеності їх результатів і можливих небезпечних наслідків); ініціативність (упереджаючий зовнішній вплив реагування на події конкретними пропозиціями і діями); впевненість у своїх силах (оцінка своїх сил і здібностей для виконання того чи іншого завдання); цілеспрямованість (наявність суб'єктивної системи ціле покладання, потреба в усвідомленні цілей діяльності); наполегливість (спрямованість на неухильне, всупереч труднощам і перешкодам досягнення і реалізацію мети); працелюбність (позитивне ставлення особистості до процесу трудової діяльності).

Зазначені підсистеми мають діяти у сукупності для досягнення ефективності у формуванні творчої особистості майбутнього фахівця. У цьому процесі вважаємо доречним використання педагогічних технологій.

Згідно з аналізом педагогічної літератури, поняття «педагогічна технологія» розглядається як: раціональний спосіб досягнення свідомо сформульованої освітньої (навчальної, виховної) мети; наука; педагогічна система; педагогічна діяльність; системно-діяльнісний підхід до освітнього (навчального) процесу; система знань; мистецтво педагога; модель; засіб оптимізації і модернізації освітнього процесу; процесуальний компонент (складова) освітнього (навчального) процесу; інтегративний підхід в освіті [2].

Ми розглядаємо технологію як сукупність прийомів, застосованих у різних видах професійної діяльності. Задля формування творчої особистості бакалавра-викладача практичного навчання використовуємо такі педагогічні технології: технологію розвивального навчання, проектну технологію, технологію створення ситуації успіху, технологію групового навчання, технологію розвитку творчої особистості, дослідницьку технологію.

Одним із важливих засобів формування пізнавальної активності студентів є групова навчальна діяльність. Теоретично цей факт ґрунтується на тому, що у груповій навчальній діяльності студенти співпрацюють, виступаючи суб'єктами спільної навчальної діяльності, а значить, змінюється їх мотиваційна сфера. У зв'язку з тим, що співробітництво студентів у групах є спрямованим лише на навчання, то і зміна мотиваційної сфери відбувається у напрямі навчання. Отже, у студентів збуджено мотиви, які спонукають навчання, тобто формується пізнавальна активність.

При організації групової роботи враховувались зовнішні (мета, зміст завдання, зовнішні обставини, пов'язані з навколишнім середовищем) та внутрішні (значення завдання для студентів, кількісний та якісний склад групи, характер міжособистісних відносин та тривалість роботи) умови.

Важливою умовою є підготовленість студентів до групової роботи (ставлення до завдань у складі групи, їх зацікавленість, рівень

взаємовідносин в академічній групі, попередня установка на таку форму роботи). Необхідно, щоб кожен учасник усвідомлював вимоги, що пред'являються до нього в умовах групової діяльності, та міг їх задовольнити.

Групова робота як засіб формування пізнавальної активності студентів спрямована на підвищення пізнавального рівня самостійної діяльності; ефективність у засвоєнні нового матеріалу і закріпленні вивченого; виявлення недоліків у підготовці студента і надання йому своєчасної допомоги; здійснення диференційованого підходу до навчання.

Також при формуванні творчої особистості бакалавра-викладача практичного навчання ми широко використовували технологію розвитку творчої особистості. Метою технології є не накопичення знань і вмінь, а постійне збагачення творчим досвідом і формування механізму самоорганізації кожного студента.

Важливим є створення умов, коли студенти самостійно приймають рішення. Причому у центрі уваги перебуває не опосередкований студент, а особистість у своїй унікальності. Важливу роль у стимуляції інтересу до праці відіграють такі завдання: добір завдань, що потребують творчої переробки, узагальнення, систематизації, вмінь та навичок порівнювати й аналізувати вже відоме, експериментування, пошуку; створення умов для розвитку ситуативного інтересу, який відіграє роль «пускового» механізму в здійсненні діяльності; використання ігрових моментів, що стимулюють прояви самостійності студентів, їх творчих можливостей; розв'язання творчих завдань.

Технологія розвивального навчання передбачає формування активного самостійного творчого мислення студента і на цій основі – поступового переходу в самостійне навчання. Розвивальне навчання – основа формування творчої особистості, яка має внутрішні передумови, що забезпечують її творчу активність, тобто не стимульовану зовнішніми факторами. Головним завданням якого є формування особистості з гнучким розумом, розвиненими потребами подальшого пізнання та самостійних дій, певними навичками та творчими здібностями. Виходячи з різного рівня розумової активності під час заняття, звертаємо увагу на організацію навчання, яка передбачає реалізацію таких етапів: формування у студентів мотивів навчання, позитивного ставлення до нього; оволодіння новою інформацією, що являє собою пізнавальну діяльність, спрямовану на опанування нових знань та способів навчальних дій; відтворення студентами засвоєного матеріалу; формування вмінь та навичок у стандартних і нових умовах; узагальнення знань, умінь та навичок студентів; продуктивну пізнавальну діяльність студентів для формування знань, умінь та навичок на творчому рівні. У процесі діяльності кожен самостійно або з допомогою викладача осмислює матеріал, творчо застосовує його в нестандартних умовах та свідомо запам'ятовує для

подальшого навчання. При цьому відбувається самовдосконалення та самовираження особистості з урахуванням можливостей кожного студента. Для організації розвивального навчання ми використовували методи, які викликають найбільший інтерес у студентів: проблемні, продуктивні, дослідницькі, що сприяють розвитку творчого мислення та уяви. Однак при цьому не відкидається застосування інформаційних, репродуктивних та репродуктивно-продуктивних методів.

Вважаємо, що ефективності заняття сприяють психологічні умови його підготовки, за яких викладач мусить вивчати, знати, визначати рівень розумового розвитку студента; їх ставлення до навчання; вміння самостійно організувати свою розумову діяльність; творче самопочуття на занятті; психологічний контакт з групою; вміння викладача організувати пізнавальну діяльність студентів.

Метою проектної технології є створення педагогом таких умов освітнього процесу, за яких його результатом є індивідуальний досвід проектної діяльності студента. Під час використання технології вирішується ціла низка різнорівневих дидактичних, виховних і розвивальних завдань: розвиваються пізнавальні навички студентів, формується вміння самостійно конструювати знання, вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, активно розвивається критичне мислення, сфера комунікації тощо. Завдання технології – не лише передати студентам суму тих чи інших знань, а навчити здобувати ці знання самостійно, вміти застосовувати їх для розв'язання нових пізнавальних і практичних завдань; сприяти здобуттю комунікативних навичок, тобто здатності працювати у різноманітних групах, виконуючи різні соціальні ролі; прищепити студентам уміння користуватися дослідницькими прийомами: збирати необхідну інформацію, вміти її аналізувати з різних точок зору, висувати різні гіпотези, вміти робити висновки.

Технологія проектування передбачає розв'язання студентом або групою студентів якоїсь проблеми, яка передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з другого – інтегрування знань, умінь з різних галузей науки, техніки, творчості. Результати виконання проектів повинні бути «відчутними»: якщо це теоретична проблема – то конкретне її рішення, якщо практична – конкретний результат, готовий до впровадження.

Основні вимоги, які висуває проектна технологія до її організації: наявність значущої у дослідницькому, творчому плані проблеми (завдання), що потребує інтегрованих знань, дослідницького пошуку для її розв'язання; практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів; самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність студентів; структурування змістової частини проекту (із вказівкою поетапних результатів); використання дослідницьких методів: визначення проблеми досліджуваних завдань, що впливають з неї, висунення гіпотези

їх розв'язання, обговорення методів дослідження, оформлення кінцевих результатів, аналіз отриманих даних, підбиття підсумків, коригування, висновки [3].

Розглянемо ще одну широко використовувану нами технологію – створення ситуації успіху. Технологія створення ситуації успіху сприяє розвитку особистості студента, дає можливість кожному відчувати радість досягнення успіху, усвідомлення власних здібностей, віри у власні сили, виробляє найціннішу людську якість – стійкість у боротьбі з труднощами.

Опишемо деякі прийоми педагогічної технології створення ситуації успіху.

Приєм «Невтручання» – максимальне надання самостійності у вирішенні проблем «надійним» студентам. Краще залишити їх на деякий час у спокої і дати можливість самим розібратися в собі та ситуації, що склалася. Приєм «Емоційне поглажування». Його сенс – вселити невпевненому віру в себе, похвалити за будь-що, навіть незначне. Приєм «Даю шанс». Раніше підготовлена педагогом ситуація, за якої студент дістає можливість несподівано для самого себе розкрити власні можливості, здібності. Приєм «Еврика». Прагнення викладача активізувати студентів нехай на маленьке, але власне відкриття відомих уже науці фактів.

Мета застосування дослідницької технології в навчанні – набуття студентами досвіду дослідницької роботи в пізнавальній діяльності; об'єднати розвиток їх інтелектуальних здібностей, дослідницьких умінь і творчого потенціалу та на цій основі формувати активну, компетентну, творчу особистість. Для досягнення цієї мети формуємо стійкий інтерес студентів до дослідницької діяльності, забезпечуємо високий рівень їх дослідницьких умінь і навичок, знання дослідницьких процедур і методик, розуміння ціннісної ролі досліджень в удосконаленні знань.

Таким чином, використання педагогічних технологій результатом має формування творчої особистості бакалавра-викладача практичного навчання. Але подальших досліджень потребує організаційно-управлінський аспект творчої самостійної діяльності студентів зазначеної спеціальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сисоєва С. О. Психологія та педагогіка : підручник для студентів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю традиційної та дистанційної форм навчання / С. О. Сисоєва, Т. Б. Поясок. – вид. 2-ге, доп., випр. – Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2008. – 532 с.
2. Сисоєва С. О. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : монографія / за ред. С. О. Сисоєвої. – К. : ВІПОЛ, 2001. – 503 с.
3. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Е. Петров. – М. : Издательский центр «Академия», 1999. – 224 с.